

حکیم
مواہم
اللهم صل علی محمد
وآل محمد

بنوالباق

تهیه: ابراهیم حیدری

استان خراسان رضوی

مشهد مقدس

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹

درس دوم

لفظ و معنا

زبان ، ذهن و خارج

ارتباط زبان و ذهن

اقسام دلالت لفظ بر معنا

مغالطه توسل به معنای ظاهری

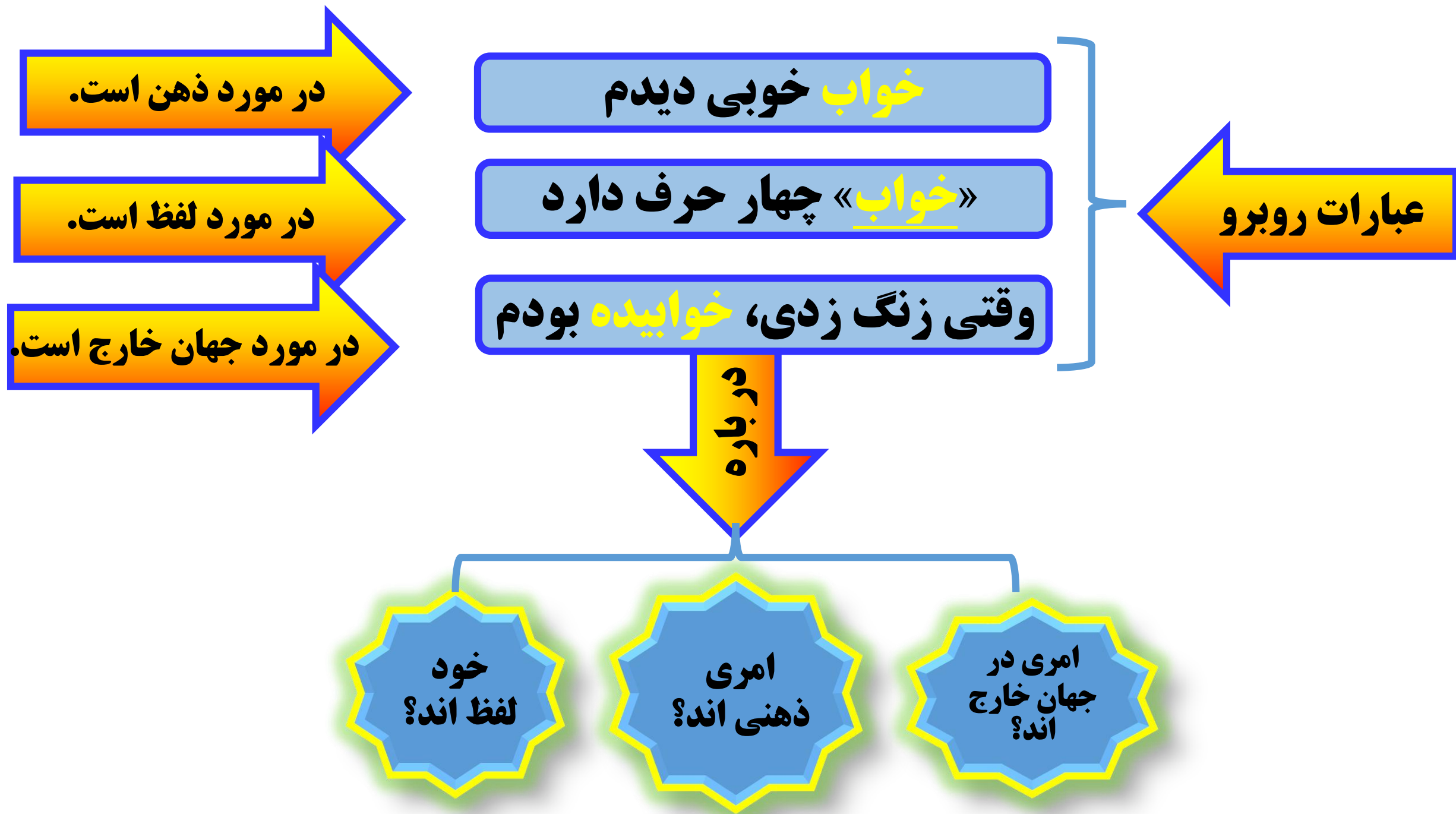
مشترک لفظی

مغالطه اشتراک لفظ

مغالطه شیوه نگارش کلمات

مغالطه ابهام در مرجع ضمیر

آنچه در این درس می خوانیم

مشاهده می
کنیم که مراد ما
از مطالبی که
بیان می کنیم
یا مربوط به

خواب خوبی دیدم

«**خواب**» چهار حرف دارد

وقتی زنگ زدی، **خوابیده** بودم

با بررسی سه عبارت

جهان
خارج است

لفظ
است

ذهن
است

**نکته
مهم**

خطا در دره‌ریک از سه حیطة

**جهان
خارج**

لفظ

ذهن

می تواند باعث خطا در سایر موارد شود

اگر تلفن دوستان را اشتباه حفظ کنید، این خطای

ذهنی باعث خطای خارجی خواهد شد

گر از روی دفترچه تلفن دو فامیل هم نام خود را با یکدیگر اشتباه کنید،

این خطای ناشی از دو نام مشابه باعث خطای خارجی خواهد شد

برای نمونه

خیر

کسی که تفاوت تصور و تصدیق را خوب فرا نگرفته باشد آیا می تواند تمرینات را درست حل کند یا خیر؟

سوال

چون دچار خطای ذهن (عدم فراگیری) شده است

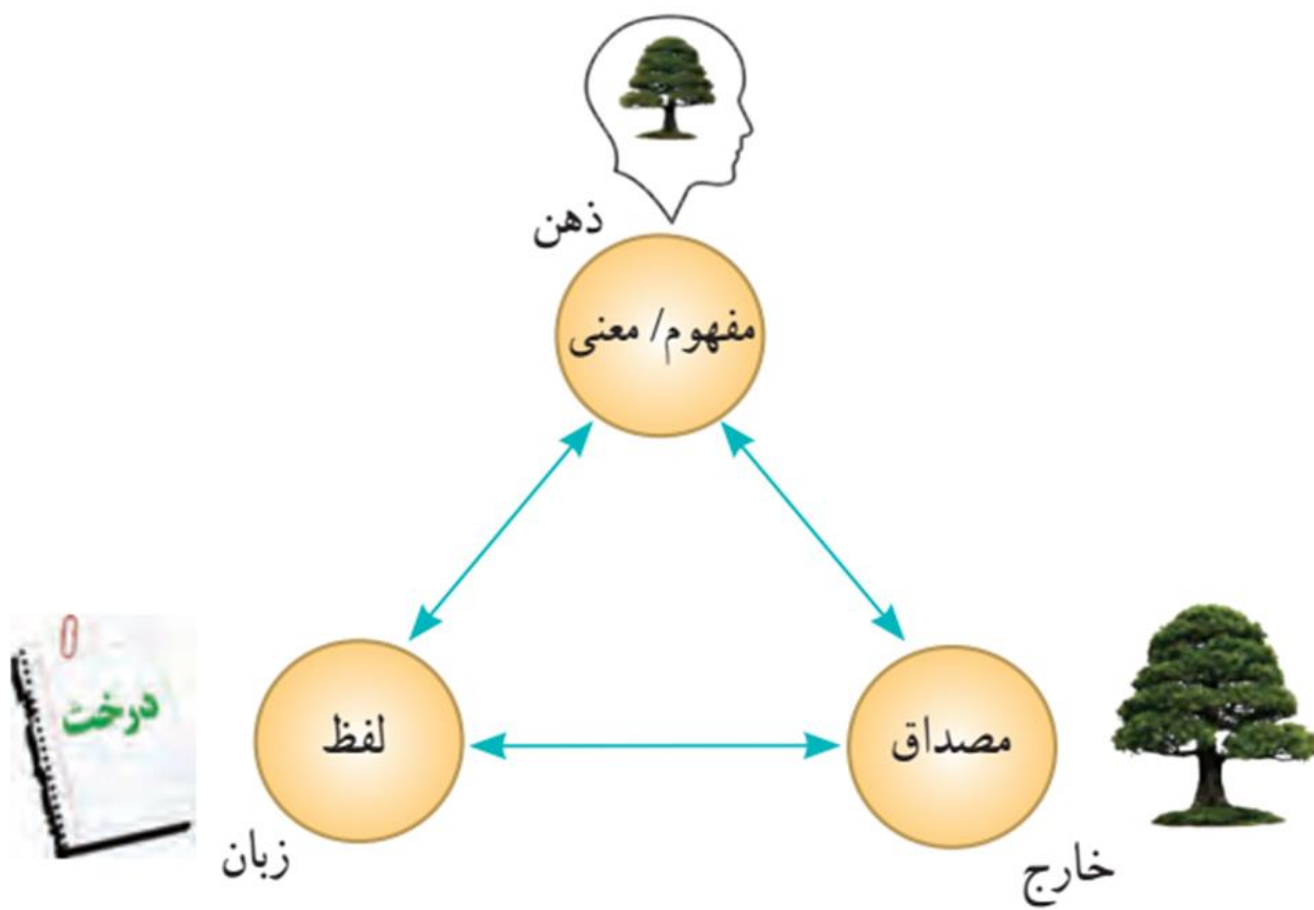
چرا؟

فرد دچار خطا در حل تمرینات می شود

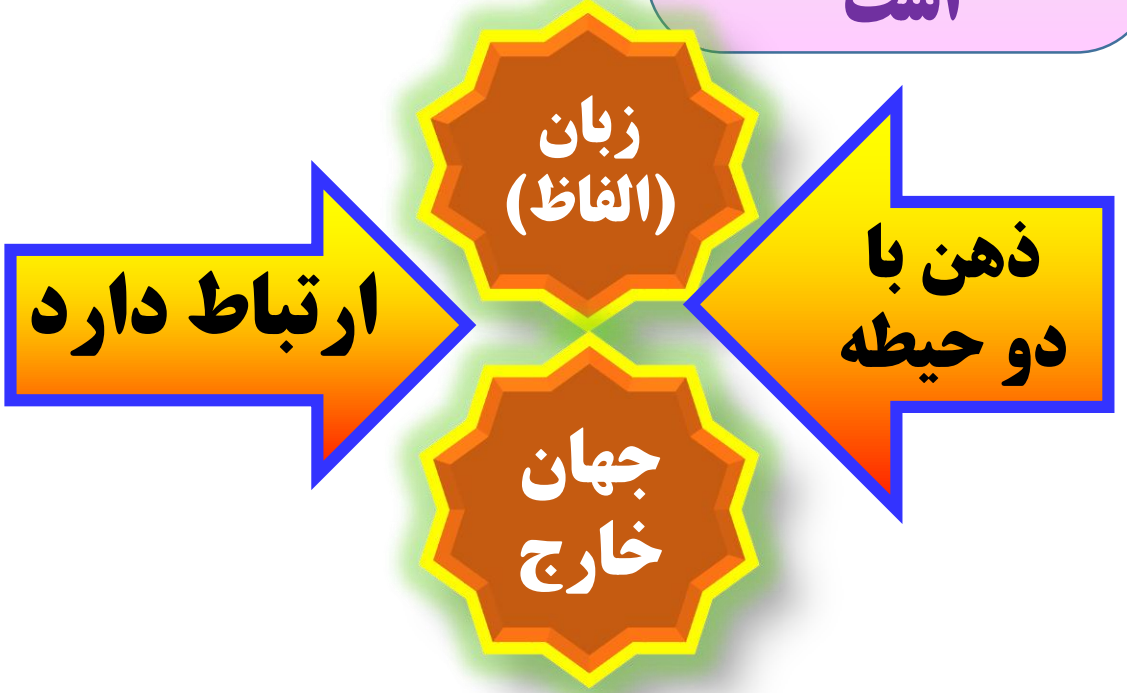

پس اگر انسان دچار خطای ذهن شود حتما در خارج از ذهن هم دچار خطا می شود

وظیفه منطق
 جلوگیری
 از خطای
 اندیشه و ذهن
 است

رابطه «لفظ و معنا»
 (در درس دوم) و رابطه
 «مفهوم و مصداق»
 (در درس سوم) می پردازیم

را اختراع کرد

ابتدا
لفظ

و سپس
زبان

انسان برای این که آنچه در ذهن اش
است را به دیگران منتقل کند

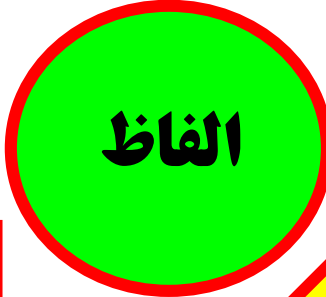
الف پ پ ت ت ج ج ح ح خ
د ذ ر ز س س ش ش ص ص ض
ط ظ ع غ غ ف ف ق ق ک ک گ
ل م ن و ه ی

انسان چرا از الفاظ استفاده می کند؟

علت توجه خاص به مبحث الفاظ در منطق چیست؟

اندیشیدن
(تعریف و استدلال) می شود

آیا علم منطق وابسته به زبان خاص است؟

علم منطق وابسته به **زبان خاصی** نیست از این رو به بررسی

اصول کلی ای می پردازیم که اطلاع از آنها در حیطه زبان

(الفاظ) به ما در جهت جلوگیری از خطای اندیشه کمک می کند

وقتی از **الفاظ** استفاده می کنیم ممکن است یکی از موارد زیر مد نظر ما باشد:

۱- خود لفظ منظور ما باشد مانند: «کاغذ» دو نقطه دارد. (زبان)

۲- امری خارج از ذهن منظور ما باشد مانند:
از کاغذ برای نوشتن استفاده می شود (کاغذی که در روی میز است).

۳- امری ذهنی منظور ما باشد مانند:
کاغذی که به آن فکر می کنی نمونه خارجی ندارد. (ذهن)

هر لفظی نماینده یک یا چند معنا است.

از لفظ «شیر» چند معنا می فهمیم

به این کلمات «مشترک لفظی» می گویند

اشتراک لفظ

از لفظ «تلویزیون» یک معنا

هر گاه چند معنای متعدد به
کمک یک لفظ واحد بیان
میشوند

داستان طوطی و بقال مولوی نمونه خوبی برای اشتراک لفظ است

کز چه ای کل با کلان آمیختی

از قیاسش خنده آمد خلق را

کار پاکان را قیاس از خود مگیر

آن یکی شیر است اندر بادیه

آن یکی شیر است کادم می خورد

تو مگر از شیشه روغن ریختی

کو چو خود پنداشت صاحب دلِق را

گر چه ماند در نبشتن شیر و شیر

و آن دگر شیر است اندر بادیه

و آن دگر شیر است کادم می خورد.

بسیاری از لطیفه ها نیز بر اساس اشتراک لفظ پدید آمده اند،

فردی چند بلوک سیمانی را روی دوشش گذاشته بود
و می برد. یکی به او گفت: چرا اینها را با فرغون نمیبری؟
گفت: دفعه قبل با فرغون بردم، چرخش پشتم را اذیت کرد!

علت خنده در این لطیفه چیست؟

را اشتباه فهمید بود

با

آن فرد معنای حرف

همراه

بوسیله

اشتراک در هر سه مورد می تواند زمینه ساز مغالطه اشتراک لفظ شود:

حرف

اسم،

فعل

مثال برای
اشتراک
اسم:

بهرام که گور می گرفتی همه عمر دیدی که چگونه گور **بهرام** گرفت

پس سعادت مرگ است

غایت زندگی انسان مرگ است.

سعادت **غایت** زندگی انسان است.

از فردی می پرسند: معلول به چه چیزی نیاز دارد؟ به ویلچر!!!!!!!

معلول: ناتوان جسمی را با **معلول:** ایجاد شده اشتباه گرفته است

مثال برای
اشتراک
فعل:

او داستان من را بی اشکال خواند.

خواند : دانست خواند : قرائت کرد

این کتاب قیمت ندارد

معنی قیمت ندارد: ۱- بی ارزش است

۲- بسیار گرانقیمت است

تو نمی توانی رانندگی کنی

نمی توانی : اجازه نداری نمی توانی: مهارت نداری

داستان آجرها را با فرغون ببر

مثال برای
اشتراک
حرف:

نامیده می شود

جناس
تام

در ادبیات

اشتراک
لفظ

مشابه یکدیگر هستند

نگارش

هم از نظر

در اشتراک
لفظ کلمات

خوانش

ملاک در اشتراک لفظ، داشتن دو معنای مختلف در لغتنامه است

۱- زیر الفاظ مشترک خط بکشید و معانی مختلف آنها را بیان کنید :

▪ امشب صدای تیشه از بیستون نیامد شاید به خواب شیرین فرهاد رفته باشد

▪ علی کاری است. کاری 'غذا را خوشمزه می کند؛ پس علی غذا را خوشمزه می کند.

۲- معنای واژه‌های زیر را مشخص کنید :

- شما نمی‌توانید وارد بخش مراقبت‌های ویژه بشوید. نمی‌توانی :
- چون رانندگی بلد نیستی، نمی‌توانی ماشین را داخل پارکینگ بیاوری. نمی‌توانی :
- پیر شده‌ای و دیگر نمی‌توانی این سنگ را بلند کنی. نمی‌توانی :

بین لفظ(زبان) و معنا(ذهن) رابطه وجود دارد. در این قسمت « نحوه دلالت لفظ بر معنا

در جملات» مورد بحث قرار می گیرد

منظور از «دலالت لفظ بر معنا» آن است که ذهن انسان با شنیدن یک لفظ، به معنای آن منتقل شود.

الف) دلالت مطابقه

ب) دلالت تضمن

ج) دلالت التزام

اقسام
دلالت

ایران را دوست داریم.

ایران را سیل فرا گرفت

ایران با امریکا مذاکره کرد

در اولی کل کشور مورد نظر است

در دومی بخشی از کشور است

در سومی دولت ایران است

**آیا لفظ ایران در این عبارات ها
به یک معنا است؟**

خیر متفاوت است

**در هر کدام منظور
از ایران چیست؟**

در اولی کل کشور مورد نظر است

ایران را دوست دارم.

هر گاه کاربرد لفظ مطابق با معنای اصلی لفظ باشد

دلالت را دلالت
مطابقی گویند

دلالت مطابقی (دلالت لفظ بر تمام معنای اصلی خود)
دلالت لفظ بر معنا که مطابق با معنای اصلی لفظ است «دلالت مطابقی» نام دارد.
در این نوع از دلالت، تمام معنای لفظ منظور گوینده است مانند:
دلالت لفظ «کلاس» بر تمام کلاس در عبارت «کلاس ما در ضلع غربی مدرسه واقع شده است»

در دومی بخشی از کشور است

ایران را سیل فرا گرفت

دلالت را دلالت
تضمینی گویند

دلالت لفظ بر معنا که متضمن (دربردارنده) بخشی از معنای
اصلی لفظ است،

دلالت تضمینی (دلالت لفظ بر بخشی از معنای اصلی خود)

دلالت لفظ بر معنا که متضمن (دربردارنده) بخشی از معنای اصلی لفظ است «دلالت تضمینی» نام دارد. در

این دلالت بخشی از معنای لفظ منظور گوینده است مانند:

دلالت لفظ «کلاس» بر بخشی از کلاس در عبارت «کلاس را رنگ آمیزی کردیم»

در سومی دولت ایران است

ایران با امریکا مذاکره کرد

دلالت را دلالت
التزامی گویند

به این نوع از دلالت لفظ بر معنا که بر لازمه
یک شیء (نه خود شیء) دلالت می کند،

دلالت التزامی (دلالت لفظ بر امری خارج از معنای اصلی خود)

دلالت لفظ بر معنا که بر لازمه یک شیء دلالت می کند یعنی لفظ بر معنایی غیر از معنای اصلی دلالت می کند که این معنای دوم همراه با معنای اصلی به ذهن می رسد مانند: دلالت لفظ «کلاس» بر معنایی

خارج از کلاس در عبارت «به کلاس گفتم» (به کلاس گفتم یعنی به دانش آموزان حاضر در کلاس گفتم. در اینجا لفظ کلاس بر دانش آموزان کلاس دلالت می کند)

نوع دلالت لفظ بر معنا را در عبارات زیر تعیین کنید :

(.....)

• تند ورق نزن، کتابم را پاره کردی!

(.....)

• فلانی شیر است.

(.....)

• کتابم را گم کردم.

(.....)

• ماشینم خراب شد.

الف) دلالت مطابقيه

ب) دلالت تضمن

ج) دلالت التزام

اقسام
دلالت

مغالطه توسل به معنای ظاهری

گاوی داشتیم که آبستن بود و الان گوساله اش به دنیا آمد.

به دلالت
مطابقی

گاومان زایید.

یعنی بدبخت شدیم. گرفتاری برایمان درست شد

به دلالت
التزامی

به کار بردن دلالت مطابقی، به جای تضمینی و التزامی به خطایی منتهی می شود که آن را «مغالطه توسل به معنای ظاهری» می نامند

توضیح
بیشتر

هر گاه شما معنای اصلی (مطابقی) عبارتی

گاوی داشتیم که آبستن بود و الان گوساله اش به دنیا آمد.

را بجای معنای کنایی (التزامی)

یعنی بدبخت شدیم. گرفتاری برایمان درست شد

قصد کنید در حالی که شنوندگان شما انتظار معنای التزامی یا همان کنایی

یعنی بدبخت شدیم. گرفتاری برایمان درست شد

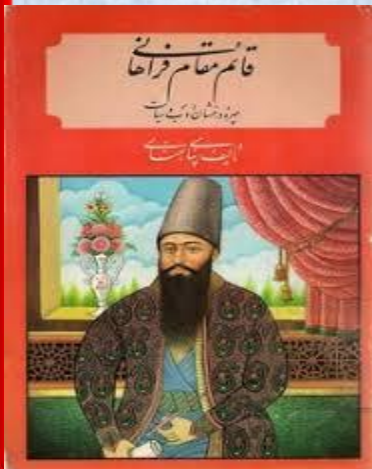
را داشته باشند مغالطه توسط به معنای ظاهری صورت گرفته است.

مثل اینکه کسی بگوید خانه خراب شدم شنونده معنای التزامی (بدبخت شدن) را بفهمد
ولی قصد گوینده واقعا خراب شدن خانه اش باشد

محمد شاه قاجار در حرم امام رضا (ع) قسم یاد کرده بود که هرگز خون وزیر خود قائم مقام فراهانی را نریزد. لذا هنگامیکه تصمیم به کشتن وی گرفت، دستور داد او را خفه کردند

قصد شاه از عبارت **خون نریختن** همان نریختن خون بر زمین بوده ولی مردم گمان کردند قصد او **نکشتن** قائم مقام است. و زمانی که او قائم مقام را خفه کرد در مقابل دیگران گفت

من گفتم خون او را نمی ریزم واقعا خونی نریختم.

اگر مغازه‌دار جوری صحبت کرد که برخلاف میل خود ناچار به خرید شدی، بگو کیف پولم همراهم [?] نیست! او فکر می‌کند پول نداری و دست از سرت برمی‌دارد!

کیف پول در دلالت مطابقی: **خود کیف** کیف پول در دلالت التزامی: **پول**

در این مثال خریدار ظاهراً می‌گوید کیف پولم همراهم نیست (دلالت مطابقی) اما مغازه‌دار چنین نتیجه می‌گیرد که او پول ندارد! (دلالت التزامی)

TEH-MUSIC.COM

تفاوت مغالطه «اشتراک لفظ» با «توسل به معنای ظاهری»

تفاوت در این است که در مغالطه اشتراک لفظ، یک کلمه دارای چند معنای اصلی است مثلاً لفظ شیر سه معنای اصلی دارد: ۱- شیر خوراکی ۲- شیر آب ۳- شیر حیوان جنگل و اگر فردی بگوید «شیر خریدم» معلوم نیست منظور وی کدام معنای شیر است اما هر کدام از معانی مورد نظر او باشد، دلالت مطابقه را می‌رساند ولی در مغالطه توسل به معنای ظاهری، کلمه دارای یک معنای اصلی است و معنای دیگر به دلالت التزامی یا تضمینی به دست می‌آید، مثلاً در عبارت اگر به رستوران برویم پول غذا را من حساب می‌کنم «حساب کردن» در اصل (به دلالت مطابقه) به معنای «محاسبه کردن» و به دلالت التزامی به معنای «پرداخت پول» است.

زنی نیازمند نزد پادشاه آمد و در خواست کمک کرد، پادشاه دستوری مکتوب کرد
و پس از مَهر و موم به زن داد و او را نزد انبار دار فرستاد

مضمون نامه این بود:

ای انبار دار: ارزن آمد، نخود آمد، ماش فرستادیم، بده به او که نیازمند است.

مفهوم دستور پادشاه چه بود؟

ای انبار دار اگرزن آمد، بی خود و بدون اجازه نیامد، ما او را فرستادیم، بده به او که نیازمند است.

شفاهی

کتبی

انتقال معانی به دیگران به دو شکل صورت می گیرد

اشتباه در کتابت و نگارش نیز می تواند باعث پدید آمدن خطای ذهنی شود

به چنین مغالطه ای **مغالطه نگارشی کلمات** می گویند.

عدم رعایت دقیق علائم
سجاوندی مانند ویرگول و غیره

(مادر بودن تو را ارج می نهم)

مادر، بودن تو را ارج می نهم

مادر بودن تو را، ارج می نهم

حرکت گذاری

یکی شاهی در سمرقند داشت

که گفتی به جای سمر، قند داشت

(مهر، مَهر) - (گِل، گُل) - (چشم، چِشم) - (می بُرد، می بُرد)

مُبْرَم

در اصطلاح مشهدی عبارت

۴ معنی دارد

من بروم

من می بَرَم

من می بُرَم

من بروم؟

املا و دیکته

(سلاح، صلاح) - (سد، صد) - (سفر - صفر)

معمولاً چه کسانی وظیفه پیشگیری از مغالطه نگارشی کلمات را دارند؟

ویراستاران،

بخشی از کار ویراستاران، بررسی صحت علائم سجاوندی

و در صورت نیاز، برخی از کلمات و نیز اصلاح غلط های

املایی است

بخشی از جناس ناقص در ادبیات نیز، با بحث مغالطه نگارشی کلمات ارتباط دارد.

منطق		ادبیات
مغالطه اشتراک لفظ	↔	تام
مغالطه نگارشی کلمات	↔	ناقص

جناس^۱

@Kimsootala

با تغییر علائم سجاوندی، معانی مختلف جملات زیر را مشخص کنید :

▪ به نظر علی احمدی دانشجوی خوبی است.

یک کنفرانس علمی در مورد حفاری چاه‌های نفت در شهر بوشهر برگزار می‌شود.

▪ معنای کلمات زیر را بنویسید :

.....: ارض: عرض: ارز
.....: مَلِك: مَلِك: مُلْك

از مَلِك و مَلِك و مَلِك
روشن و بخشنده شوم

شکر کند چرخ و فلک
از کرم و بخشش او

مغالطه ابهام در مرجع ضمیر

زهرا دوست مریم است او دانش آموز درس خوانی است.

شیشه بر سر او خورد که شکست

مبصر کلاس با دانش آموزی درگیر شده بود که معاون سر رسید و او را به دفتر فرا خواند

استفاده از عبارات دو پهلو می تواند باعث بروز خطای اندیشه شود

به چنین مغالطه ای مغالطه ابهام در مرجع ضمیر می گویند

فرد شیعه ای را در یک فرمانروایی اهل تسنن دستگیرش کردند برای اینکه بدانند او شیعه است یا سنی ،سوالی از

او پرسیدند؟ تو پیرو کدام خلیفه بعد از پیامبر هستی؟ او جواب داد:

پیرو کسی که دخترش در خانه او ست

کسی که دخترش در خانه او ست

پیامبر (ص)

ابوبکر

کسی که دخترش در خانه او ست

علی (ع)

پیامبر (ص)

• رستم بر اسب نشست، دستی بر سرش کشید و حرکت کرد.

۱-؛ ۲-

• پلنگ به دنبال آهو بود که شکارچی به طرف آن شلیک کرد.

۱-؛ ۲-

دو پهلو بودن عبارت‌های زیر را توضیح دهید :

■ فرمانروای ظالمی یکی از مبارزان را دستگیر کرد و با او شرط کرد در صورتی که به فلان شخصیت در ملاً عام دشنام دهد، او را آزاد خواهد کرد. مبارز در برابر مردم گفت : ای مردم! فرمانروا از من خواسته است که فلان شخصیت را لعنت کنم، پس لعنت خدا بر او باد!

.....

■ سارا کتاب‌های احمد را به برادرش داد.

.....